

ХУДОЖНІ ВЕРСІЇ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРАХ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА

Бокшань Галина,

кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0002-7430-8257

Херсонський державний аграрно-економічний університет

вул. Стрітенська, 23, м. Херсон, Україна

alebo@ukr.net

Мета статті – з'ясувати специфіку художньої інтерпретації проблеми національної ідентичності в романах А. Мельничука «Що сказано» і «Посол мертвих» та ідентифікувати кореляцію моделей етнічного самовизначення з персонажами цих творів.

Основну увагу в статті зосереджено на особливостях художнього втілення письменником моделей національної ідентичності, обґрунтованих В. Агеевою з літературознавчих позицій, одна з яких спирається на уявлення про її незмінність, друга ж передбачає можливість індивідуального вибору. Визначено виклики для національної ідентичності в умовах еміграції, окреслені автором у романах «Що сказано» і «Посол мертвих». Виявлено, що засоби характеротворення у Мельничукових творах відображають детермінованість національно-культурного самовизначення окремих героїв та еволюцію його складових через інших персонажів, що ілюструє тезу В. Агеевої про сучасні погляди на цю проблему. Акцентовано зв'язок мотивів національної ідентичності та історичної пам'яті, що оприявнюється в обох романах як щодо індивідуальних персонажів, так і стосовно збірного образу української громади у США.

З'ясовано, що в обох романах А. Мельничука оприсутнюються полярні моделі національного самовизначення: частина героїв репрезентує тих, хто неухильно плакає і береже успадковану ідентичність (Зенон Забобон і його донька Слава; Адріана Крук), у той час як інші персонажі виявляють гнучкість, готовність асимілюватися в новому середовищі, обстоюючи право індивідуального вибору (Наталка Забобон і Аркадій Вороз; поет Антон, Алекс Крук і оповідач Нік Блюд).

***Ключові слова:** національна ідентичність, еміграція, історична пам'ять, художня інтерпретація, модель етнічного самовизначення.*

ARTISTIC VERSIONS OF THE PROBLEM OF NATIONAL IDENTITY IN THE WORKS OF ASKOLD MELNYCHUK

Bokshan Halyna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

ORCID ID 0000-0002-7430-8257

Kherson State Agrarian and Economic University

Stritenska str., 23, Kherson, Ukraine

alebo@ukr.net

© Bokshan H., 2021

The purpose of the study is to determine the specifics of literary interpretation of the problem of national identity in A. Melnychuk's novels "What is told" and "Ambassador of the Dead" and identify correlation of the models of ethnic self-determination with the characters of these works.

The paper mainly focuses on the features of the writer's literary embodiment of the models of national identity, substantiated by V. Aheieva, one of which is based on the idea of its immutability, the other one implies the possibility of an individual choice. It examines the challenges for national identity under conditions of emigration, outlined by the author in the novels "What is told" and "Ambassador of the Dead". The study establishes that the character creation in A. Melnychuk's works reflects unchangeable national and cultural self-determination of some heroes and evolution of its components through other personages, that illustrates V. Aheieva's statement with respect to the modern ideas about this problem. It emphasizes the correlation of the motifs of national identity and historical memory, manifesting itself in both novels with regard to particular characters and the collective figure of the Ukrainian community in the USA.

The research finds out that in both A. Melnychuk's novels there are two polar models of national self-determination: some characters represent those who persistently cherish and maintain inherited identity (Zenon Zabobon and his daughter Slava; Adriana Kruk), whereas other heroes demonstrate flexibility, and willingness to assimilate in a new environment, defending their right to make an individual choice (Arkadii Voroh and Natalka Zabobon; the poet Anton, Alex Kruk and the narrator Nick Blud).

Key words: *national identity, emigration, historical memory, literary interpretation, model of ethnic self-determination.*

Вступ

Аскольд Мельничук – американський письменник українського походження, автор романів «Що сказано» і «Посол мертвих» – своїми творами привертає увагу до проблеми національної ідентичності в умовах еміграції, що ускладнюють збереження обумовленого, напередвизначеного «феномену етнічності» (Козловець, 2009: 10). Така тематична спрямованість його прози пояснюється тим, що він є нащадком вимушених утікачів із галицького містечка до Сполучених Штатів, тож його особистий досвід, вочевидь, сприяв художній інтерпретації зазначеної міждисциплінарної проблеми. Сам автор акцентує автобіографічне підґрунтя творчості й інтерес до української тематики як рушійну силу в написанні романів про повоєнних переселенців (Костовська 2017). Оксана Забужко, згадуючи першу презентацію роману «Що сказано» в Бостоні, також наголошує на авторській інтерпретації сімейного минулого в цьому творі. Дослідниця розглядає його як родинну сагу, що охоплює життя трьох поколінь, як «перший роман про українців, тому що це історія української родини, яка втікає від війни, втікає від нацизму, від сталінізму, втікає через табори, втікає через океан, мусить починати за океаном життя спочатку, залишивши позаду всі свої здобутки. Багато автобіографічного в тому є, багато родинних історій Аскольда...» (Петрук, 2017). Поточні еміграційні процеси, пов'язані з економічною кризою в нашій державі, та їх безпрецедентна інтенсивність надають творам А. Мельничука про пошуки українцями кращої долі на чужині в першій половині ХХ століття беззаперечної значущості й потребують ретельного переосмислення в контексті новочасної доби. Отже, актуальність теми нашого дослідження визначена потребою подальшого вивчення романів письменника, які охоплюють важливу для українського культурно-історичного дискурсу проблематику.

Мета статті – виявити особливості художньої інтерпретації проблеми національної ідентичності в романах А. Мельничука «Що сказано» і «Посол мертвих» та визначити кореляцію моделей етнічного самовизначення з персонажами обох творів.

Матеріали та методи дослідження

Дебютний роман А. Мельничука «Що сказано» був виданий у Бостоні в 1994 році, в україномовній версії з'явився вперше в 1996 році, а вдруге побачив світ на теренах України в 2017. Попри повторну публікацію й низку рецензій на шпальтах інтернет-видань, він усе ще лишається без належної уваги науковців: наразі наявні лише кілька публікацій, присвячених літературознавчому вивченню цього твору. Зокрема, І. Думчак у своєму дисертаційному дослідженні, а також в окремій розвідці зосередилася на міфологічних інтертекстах у романі «Що сказано», виявивши типологічні паралелі з твором «Сто років самотності» Г. Г. Маркеса (Думчак 2006, 2013). О. Забужко в одному з есеїв збірки «Хроніки від Фронтібраса» схарактеризувала «Що сказано» в контексті позиціонування України в англослов'янському світі, вважаючи створення автором роману на українську тему «пасіонарним учинком, продиктованим свідомістю родового духовного боргу» (Забужко 2009: 261). С. Барилко розглянула цей роман в аспекті міфопоетики (Барилко 2013). О. Луцишина у передмові до другого перекладеного видання твору назвала «Що сказано» «портретом української родини на тлі доби, тобто двадцятого століття, часу великих катастроф» (Луцишина 2017: 7), відчитуючи в ньому «пошук ідентичності», «взаємодію культур і мов», «історію еміграції» й «епістемологію межсвіття» (Луцишина 2017: 13).

«Посол мертвих» А. Мельничука, написаний у 2001 році англійською мовою, був перекладений українською лише в 2018, що пояснює брак літературознавчих розвідок. З огляду на це вагомим внеском у заповнення наявної лакуни можна вважати рецензію З. Шевчук «Раби роду», у якій твір розглянуто в аспекті історичної і родової пам'яті та пошуків ідентичності. Літературознавиця акцентувала щільність тексту А. Мельничука, що концентрує «цілі пласти історії, досвіду й болю, окреслені лише словом, реченням чи епізодом» (Шевчук 2018). Також варто згадати розвідку Н. Тимошук, яка зосередилася на проблематиці роману «Посол мертвих» і специфіці її інтерпретації (Тимошук 2017).

В. Вздутьська визначила, що центральною проблемою обох романів А. Мельничука є «самоідентифікація людини в чужому просторі, презентована у філософському та культурологічному вимірах» (Вздутьська 2006). Науковиця зосередилася на перетинах індивідуальних та етнічних історій, на взаємодії приватного і загальнолюдського в означенні національної ідентичності. Два твори А. Мельничука також опинилися у фокусі уваги Г. Випасаняк саме в аспекті самовизначення: дослідниця дійшла дуже важливих у контексті нашої розвідки висновків про «чесне примирення з минулим» як шлях збереження національної ідентичності (Випасаняк 2020).

Утім, аналіз наявних праць виявив недостатність дослідницької уваги до моделей національної ідентичності у романах А. Мельничука, що зумовлює потребу їх подальшого вивчення. Для досягнення мети дослідження було використано такі методи літературознавчого аналізу: біографічний (для з'ясування впливу фактів із життєпису письменника на тематичну спрямованість його творів), психоаналітичний (для інтерпретації внутрішнього світу персонажів як передумови формування національної ідентичності), інтертекстуальний аналіз (для виявлення алюзійних зв'язків, перегуків культурних кодів і соціальних ідіом), елементи рецептивної естетики (для окреслення актуальності романів А. Мельничука в аспекті репрезентації України для читачів, що належать до різних культурних спільнот).

Обговорення

Погоджуємося з М. Козловцем у тому, що «пошук національної ідентичності є загальною історичною і соціокультурною тенденцією сучасного світу, що вступив у глобалізаційну фазу розвитку» (Козловець 2009: 8). З огляду на це цілком природним є активне дослідження цього феномену низкою гуманітарних дисциплін, що охоплюють широке коло аспектів зазначеної проблеми як теоретичного, так і практичного характеру. Важливим є діахронічне вивчення питання національної ідентичності в літературознавстві. Зокрема, на увагу заслуговують наукові доповіді на щорічній

Міжнародній конференції «Національна ідентичність у мові і культурі», організованій Національним авіаційним університетом, на якій означена проблема постає предметом аналізування в контексті полілогу культур, взаємодії мов і рефлексії в художній літературі. Тож запропонована розвідка презентує спробу долучитися до обговорення вкрай важливої для сучасного гуманітарного дискурсу проблеми на матеріалі романів А. Мельничука «Що сказано» і «Посол мертвих». У художній прозі на емігрантську тему письменник актуалізує дві моделі національної ідентичності, одна з яких спирається на традиційне (домодерне) уявлення про її незмінність, друга ж – новітня (сучасна) – передбачає «можливість індивідуального вибору» (Агеєва 2014: 186). Характеротворення персонажів у Мельничукових творах відображає детермінованість національно-культурного самовизначення окремих героїв та еволюцію його складових через візуалізацію інших персонажів, що ілюструє тезу В. Агеєвої про сучасне бачення цієї проблеми: «ідентичність трансформується з питання обумовленості в питання досягнення і вільного вибору» (Агеєва 2014: 186). Цікавим є простеження динаміки цього феномену на прикладі кількох поколінь роду, що оприявнюються в обох творах, до того ж в умовах еміграції. Саме обставини життя романних героїв дозволяють виявити особливості національної ідентичності як «продукту соціальної взаємодії, що виникає як наслідок проекції індивідами на себе очікувань і норм інших» (Козловець 2009: 34).

Результати дослідження

У романі «Що сказано» мотив національного самовизначення корелює з персонажами твору, які по-різному сприймають проблему пам'яті як «історичної тягlosti і спадкоємності» (Агеєва 2014: 186). Усі вони – вихідці Роздоріжжя, містечка «на перехресті шляхів», чия символічна назва сугестує індивідуальні життєві вибори. Один із героїв твору – викладач історії мистецтва Зенон Забобон – репрезентує той тип особистості, для якого вкрай важливо плекати успадковану ідентичність, що спирається на мову, історію і культуру рідної землі. Він представляє «міжвоєнне галицьке покоління ладних скласти голови за «Україну, за її волю» чоловіків» (Думчак 2013: 256). Зенон Забобон ревно відстоює все, що стосується питання духовної спадщини, адже «для формування культурної ідентичності потрібно зберегти пам'ять – нації, спільноти, громади, родини, індивіда» (Агеєва 2014: 188). Навіть у його портретній характеристиці можна розгледіти матеріалізоване бажання завжди мати при собі «культурний багаж»: «Куди б не йшов, тягав за собою валізу, переповнену книжками й паперами» (Мельничук 2017: 27). Зенон Забобон був глибоко переконаний у тому, що «необхідно зберегти чистоту рідної мови» (Мельничук 2017: 28). Окрім того, для нього вагоме значення мав зв'язок між минулим і майбутнім як запорука відновлення тягlosti поколінь: він просив дружину «співати пісень, почутих від матері. Хотів записати їх заради онуків, заради історії» (Мельничук 2017: 28). Зенон мав стійку національну ідентичність, закорінену в історії поколінь древнього роду князя Турів, нащадком якого він був, і виявляв «палахтючу готовність іти на жертви «за ідею» (Забужко 2009: 256).

У своєму дослідженні В. Агеєва підкреслює значущість історичної та культурної пам'яті для формування національної ідентичності (Агеєва 2014: 190). Забобон ревно переймається цим питанням, тому його непокоїть те, що «українську мову вкотре заборонили». Зеноніві залежало на національно-визвольній справі, адже його «національні почуття і релігійні переконання були глибокими» (Мельничук 2017: 33). Він намагався прищепити доньці Славі інтерес до історії роду, прилучити до сімейного минулого, коли відводив її на цвинтар, до могили його матері, де дівчинка навчилася відчувати зв'язок із пращурами: «Коли вона піросла настільки, що гуляти ходила сама, то йшла тими ж вулицями прямо до бабусиної могили» (Мельничук 2017: 46). У романі «Що сказано» є згадка про склеп родини Блудів, оповідь про нащадків яких становить одну із сюжетних ліній «Посла мертвих». Непохитність позиції Зенона у питанні національної ідентичності виявилася у відмові від німецького громадянства і співпраці з ворогами, за що він розплатився життям.

Родині Зенона – дружині Наталці, доньці Славі й зятеві Аркадію – випало відповідати на виклики для національної ідентичності в умовах чужого культурного середовища через еміграцію до США в часи другої світової війни. Зображена в романах «Що сказано» й «Посол мертвих» ситуація виглядає проекцією кризових явищ, про які пише В. Агеєва: «Українське ХХ століття зяє кількома гвалтовними розривами історичної тяглості й спадкоємності, і тим очевидніша неунікна потреба цю тяглість відновити, відреставрувати й з'єднати необхідні ланки» (Агеєва 2014: 188). Персонажі А. Мельничука по-різному сприймають проблему самовизначення – від готовності асимілюватися в нових обставинах, відмежувавшись від успадкованої ідентичності, до войовничої налаштованості й бажання виборювати свою культурну відокремленість в етнічно розмаїтому американському соціумі. Так, «Наталці було все одно. Казала, рада їхати хоч до Австралії» (Мельничук 2017: 96). Донька Зенона Слава намагалася прищепити синові Богдану погляди на питання роду й тяглості поколінь, які успадкувала від батька: «Пам'ятай: ти син князів, і діти твої по тобі князями будуть» (Мельничук 2017: 104). Вона і її чоловік Аркадій Ворог турбувалися про те, щоби хлопчик пам'ятав своє коріння і плекав успадковану національну ідентичність: «Бо вчився бути українцем. Увечері по п'ятницях він ходив до пластунів, де вчився в'язати вузли, ставати струнко, співати пісень і вибиратися з підступних лісів. По суботах вивчав граматику, історію, літературу і геологію України, а надто Роздоріжжя» (Мельничук 2017: 125). У його спальні були синьо-жовті комод і ковдра. Як бачимо, виховання наймолодшого Ворога-Забобона було спрямоване на збереження етнічної ідентичності.

Аркадій Ворог, попри відсутність кровних зв'язків із Забобонами, своїми неухильними національними переконаннями був подібний до Зенона: «Вірив у одне – націю. Сформований духом протистоянь, він не заспокоїться, доки не переможе своїх ворогів» (Мельничук 2017: 94). На початку еміграції він сподівався на повернення додому й вважав вимушене переселення тимчасовим. Аркадій дбав про те, щоби у його родині плекали національний дух і берегли пам'ять про минуле, запровадивши сімейні обряди: «Щодня по обіді він наполягав, щоби Ластівка сідала за синьо-жовте піаніно (пофарбували власноруч у кольори українського прапора) <...> По кількох вступних акордах Ластівка заспівувала, голосом пристрасним, мов у гітариста з «Касабланки», що заводив «Марсельезу»: «Ще не вмерла Україна...». Державний гімн» (Мельничук 2017: 123). Утім, труднощі адаптації на чужині, постійна боротьба з обставинами за добробут родини, спричинили сумніви щодо етнічного питання: «Зрештою, хіба національність має значення? Хіба країни – не ілюзорні категорії? <...> Чи може людина лишатися вільною – від землі, від батьківщини – поклоняючись лише Святому Духові, звідки би той не взявся? Правда в тому, що ні – не може» (Мельничук 2017: 125). Накопичений відчай загострив бажання повної свободи, не обмеженої жодними суспільними умовностями: «Вперед і вгору, у міста птахів та інших розкріпачених створінь. Він житиме, як бітніки. Або як Скворода-філософ, що ходив від села до села, збираючи народних пісень» (Мельничук 2017: 145).

Образ української громади у США оприявнюється в романі «Що сказано» саме у зв'язку з мотивом національної пам'яті. Жінки-переселенки об'єднувалися у групи, які «збирали пожертви для старого краю» (Мельничук 2017: 101), виявляючи в такий спосіб турботу про колишніх співвітчизників. Частина емігрантів продовжувала відслідковувати події в країні, яку залишили, тоді як інші переселенці охоче втрачали інтерес до минулого й тих, хто якимось чином дотичний до нього: «Однак не менш часто люди вдавали, що не впізнають знайомих зі старого світу. В Америці вони мають право забувати» (Мельничук 2017: 103). Перешкоди для збереження успадкованої ідентичності українців спричиняло й те, що у США їх не вважали окремою нацією, вони були невидимими як окрема етнічна спільнота в новому середовищі. Часом їх сприймали за поляків, а іноді – як частину нації поневолювачів: «Люди з підозрінням дивилися на цих дивних типів, на цих росіян. Саме такої думки була про них більшість місцевих – попри палкі заперечення Аркадія, що це ж вони якраз від росіян і тікали»

(Мельничук 2017: 107). Знайомі американці дивувалися відповіді на питання про етнічну приналежність родини Ворогів, гадаючи, що українці – «це таке ж як росіяни» (Мельничук 2017: 162).

Як бачимо, в романі А. Мельничука «Що сказано» головні персонажі репрезентують різне ставлення до питання національного самовизначення – від рішучості відстоювати успадковану ідентичність до усвідомлення можливості індивідуального вибору, характерного для «модернішої ідентифікаційної моделі» (Агеєва 2014: 186).

Для героїв роману «Посол мертвих» – родини Круків, які переїхали до США, проблема збереження етнічної ідентичності також ускладнюється тим, що країна, в якій вона формувалася упродовж певного часу, під впливом геополітичних зрушень і катастроф першої половини ХХ століття, змінила кордони. Ці труднощі особливо сильно відчувалися молодшим поколінням, у пам'яті якого залишилося надто мало з того, що зазвичай викшталтовує тожсамість. Ментальні перешкоди акцентовано у словах Алекса – молодшого сина в родині Круків: «Наші батьки прибули з країни, яка по війні майже зникла, і це мало певні особливі наслідки» (Мельничук 2018: 45). Алекс не зміг показати у школі на мапі країну, з якої походив, а вчителька була переконана, що вона тепер у Росії. Мати, почувши цю історію, «висміяла його, що дав собою попихати людям, котрим треба трохи повчити історію. <...> Вона казала, що його (діда) дух і духи інших предків приходитимуть до нього і стоятимуть коло ліжка, якщо він їх забуде. <...> Перші відомості про наш народ походять із дванадцятого століття, – сказала вона. Пам'ятай і шануйся» (Мельничук 2018: 59). У цьому епізоді репрезентовано зв'язок кордонів із конструюванням національної ідентичності.

Чужа країна й географічна віддаленість від Батьківщини створювали перепони, що заважали берегти й розвивати етнічну ідентичність молодшому поколінню переселенців, якому минуле видавалося ефемерною вигадкою. Так, представник цього покоління – оповідач Нік Блюд – акцентує нечіткість уявлень про залишену Батьківщину: «Емігранти завжди говорили про місця, яких ніхто з нас, дітей, не бачив, і їхні історії ми навіть не завжди могли собі до ладу уявити з їхньої мови. Ті події відбувалися невимовно далеко від наших домівок, не завжди були зрозумілі та зв'язні» (Мельничук 2018: 26). Міфічною видавалася земля, з якої прибула родина Круків і для американців. У роздумах подруги старшого сина Пола відображено сприймання емігрантів місцевими мешканцями: «Вони росли по сусідству, а тим часом він походить із місця, відсутнього на мапах, із країни, якої не покажеш на глобусі» (Мельничук 2018: 83–84). Бажанню відмежуватися від попереднього досвіду сприяло й те, що минуле здавалося чимось небезпечним, з якого треба було визволяти силою молитов, таким, зокрема, воно виглядало для Ніка Блюда: «Вони допоможуть моїм тіткам і двоюрідним вибратися зі старої країни. Я завжди додатково читав «Богородицю» за бабусю, батькову матір, котрої не бачив ось уже п'ятнадцять років. А тоді дивився в темряву, чекав, коли відчиниться світ і з тіней вийде бабуся» (Мельничук 2018: 26). Травматичний досвід, отриманий старшим поколінням емігрантів, так чи інакше відображався на сприйманні минулого молодшими переселенцями, що заважало налагодженню механізму національної та родової пам'яті, і, відповідно, негативно позначалося на самовизначенні.

У соціальній взаємодії перед емігрантами поставала потреба у національній самоідентичності: «Рік за роком, клас за класом Алекс був змушуваний до самовизначення. Згодом, коли чув несхвальні слова про американців емігрантського походження – всіляких італоамериканців та інших, – він посміхався. А хто взагалі придумав таке визначення людей?» (Мельничук 2018: 61). Під впливом настроїв, які панували у школі, хлопець «відкрив для себе цілком американську тактику скасування минулого» (Мельничук 2018: 61). Він змінив своє прізвище на Круко, вказавши на його італійське походження: «Раптове перетворення на італійця мало для Алекса несподівані побічні наслідки. Його, як видавалося, поступово поглинала нова роль» (Мельничук 2018: 61). Хлопець почав наслідувати гастрономічні традиції італійців і

цікавитися історією своєї квазі-батьківщини. Такою поведінкою сина обурилася Ада, яка була категорична в питаннях успадкованої ідентичності. Зрештою, всі її спроби прищепити двом синам інтерес до рідної культури, виявилися марними, і діти поступово відчужувалися від неї: «Уже давно відмовилися розмовляти українською мовою – тільки англійською. Хоч вона й розуміла їхній вибір, але прийняти його не могла. Її покликання полягало в тому, щоби бути мостом між світами, тільки от рух відбувався в один бік» (Мельничук 2018: 172).

Адріана Крук у романі А. Мельничука репрезентує той невидимий «рух опору, героїчне зусилля протиставитися докколишній дійсності, затримавши для себе й своїх дітей ілюзорний, залишений у минулому й ніде, крім як у пам'яті, не існуючий культурний космос, – той, із якого прибули: зусилля, нібито й марне, ба й трохи чи не комічне з погляду здорового глузду, але цінне саме в собі, оскільки йшлося про збереження духу, – тобто класичне, чистої води донкіхотство» (Забужко 2009: 256–257). Оксана Забужко називає умови еміграції, в яких плекали національну ідентичність «духовним схроном» (Забужко 2009: 257). На відміну від матері Ніка Блюда, яка намагалася викреслити минуле зі свого американського життя, Ада Крук щоразу поверталася до нього у своїх думках: «Адріана відчайдушно тужила за своїми друзями по той бік океану. <...> багато говорила про стару країну, згадувала в деталях, як вони гралися разом, пригадувала вулиці, на яких гралися... Мама терпляче її вислуховувала, та не бажала глибоко занурюватися в Адине життя» (Мельничук 2018: 202–203). В очах оповідача постать Ади, яка всупереч перешкодам послідовно плекала успадковану ідентичність, виглядала героїчною: «Тільки герої ціле життя відмовляються забути чи зрадити рідний дім» (Мельничук 2018: 292).

Одним із чинником збереження національної ідентичності є народні пісні, що акумулюють духовний досвід етносу. Таку їхню властивість підкреслено у сприйманні фольклорної спадщини головною героїнею роману «Посол мертвих»: «В Адріаниних вухах залунав голос Ніни. Ада виразно чула слова пісні. То була улюблена материна пісня про цвіркунів і про спокійні води, й від того полегшало. Від того, що дух сестри її не покинув» (Мельничук 2018: 97). Пісні допомагали Аді Крук підтримувати зв'язок із минулим і плекати культурну спадщину попередніх поколінь: «Хоч куди вона звідси піде, буде в несприятливому становищі: її оточуватимуть люди, пов'язані одні з одними павутинням минулих дій, що зветься історією» (Мельничук 2018: 165).

Персонажем, який репрезентує уявлення про індивідуальний вибір у питаннях ідентичності, є закоханий в Аду поет Антон (на переконання О. Забужко, цей образ – алюзія на Бродського, що «втратив по дорозі власне мовне «я»» (Забужко 2009: 261)). Виступаючи перед громадою українців у США з лекцією, виголошеною бездоганною англійською, він акцентував важливість плекання культурної спадщини нової батьківщини. Антон – один із тих, що асимілювався в американському середовищі, тому й закликав співвітчизників до гнучкості в питаннях конструювання ідентичності: «Знати історію необхідно: без того в нас не буде власної свідомості й совісті. А без них «я» не існує. <...> Я знаю, що ви боїтесь утратити себе в чужій мові. Вдаватися до неї – це щось таке, як хвороба зникості. Але ні, це зовсім не те саме. Це може бути й засобом самовизначення...» (Мельничук 2018: 120). Його позиція відображає більш адаптивну стратегію життя в умовах еміграції з точки зору соціального успіху.

Висновки

Таким чином, результати дослідження спонукають зробити висновок про те, що романи А. Мельничука «Що сказано» й «Посол мертвих» об'єднує автобіографічне підґрунтя, емігрантська тематика загалом і проблема національної ідентичності в умовах чужого мовно-культурного середовища зокрема. Географічна віддаленість від Батьківщини, розрив історичної тяглості й культурної спадкоємності стали викликом для збереження успадкованої ідентичності для героїв обох творів. Для молодшого покоління переселенців ситуація з самоідентифікацією ускладнилася геополітичними зрушеннями, що призвели до зміни кордонів країни, яку залишили батьки. У романах А. Мельничука виразно оприсутнюються полярні моделі національного

самовизначення: частина героїв репрезентує тих, хто неухильно плекає і береже успадковану ідентичність (Зенон Забобон і його донька Слава Ластівка; Адріана Крук), у той час як інші персонажі виявляють гнучкість, готовність асимілюватися в новому середовищі, обстоюючи право індивідуального вибору (Нагалка Забобон і Аркадій Ворог; поет Антон, Алекс Крук та герой-оповідач Нік Блюд). Для більшості його персонажів умови життя в еміграції стали виснажливим випробуванням, що призвело до внутрішніх дисонансів і душевних травм. Доля героїв, які найбільш віддано боронили успадковану ідентичність, виявилася трагічною (загибель Зенона Забобона, втрата Адріаною Крук чоловіка й обох синів). Натомість соціально успішним в американських реаліях видається поет Антон, який не лише сам обрав англійську мову як засіб самовизначення, а й закликав до цього емігрантську громаду. В обох романах виразно репрезентовано зв'язок феномену національної ідентичності з проблемою кордонів і питанням мови як культурного коду етносу. Твори А. Мельничука добре надаються до літературознавчого аналізу в контексті поточних глобалізаційних процесів, тому відкривають широкий перспективи для подальших досліджень. Зокрема, вкрай актуальним вважаємо вивчення риторики зовнішніх і внутрішніх кордонів у романах письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Агеєва, 2014 – Агеєва В. *Пам'ять, спогад та ідентичність: досвід сучасної української літератури* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10853>. Дата доступу: 26.02.2020.
- Барилко, 2013 – Барилко С. *Міфопоетика роману Аскольда Мельничука «Що сказано»*. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2013. № 14 (2). С. 10–16.
- Випасяк, 2020 – Випасяк Г. *Межі та безмежжя національної ідентичності у романах А. Мельничука*. Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті», 11-12 червня 2020 року. Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 61–64.
- Вздутьська, 2006 – Вздутьська В. *Історія, метаісторія та симулякри в романах Аскольда Мельничука*. Слово і час. 2006. №5. С. 15–22.
- Думчак, 2013 – Думчак І. *Інтертекстуальність у романі Аскольда Мельничука «Що сказано»*. Літературознавчі студії: компаративний аспект (пам'яті докторів наук, професорів В. Г. Матвійшина та М. В. Теплінського присвячується). Збірник статей. Вип. 1. Івано-Франківськ : Симфонія-форте, 2013. С. 31–36.
- Думчак, 2006 – Думчак І. *Українська проблематика ХХ ст. у творчій спадщині американського письменника Аскольда Мельничука* : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.05. Тернопіль, 2006. 20 с.
- Забужко, 2009 – Забужко О. *Що сказано, або як українська література «виходить в люди»*. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика. Київ: Факт, 2009. С. 253–266.
- Козловець, 2009 – Козловець М. *Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
- Костовська, 2017 – Костовська А. *Аскольд Мельничук: «Мені подобається стислий, концентрований стиль»* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litakcent.com/2017/06/12/askold-melnichuk-meni-podobayetsya-stisliy-skontsentrovaniy-stil/>. Дата доступу: 26.02.2020.
- Луцишина, 2017 – Луцишина О. *Що написано*. Мельничук А. *Що сказано*. Київ : ВД «Комора», 2017. С. 7–13.
- Мельничук, 2018 – Мельничук А. *Посол мертвих*. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 304 с.
- Мельничук, 2017 – Мельничук А. *Що сказано*. Київ : ВД «Комора», 2017. 208 с.

- Петрук, 2017 – Петрук Н. «Розкажи мені про мене». Дискусія Оксани Забужко та Аскольда Мельничука [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28502455.html>. Дата доступу: 20.10.2020.
- Тимошук, 2017 – Тимошук Н. Художні особливості роману «Посол мертвих» Аскольда Мельничука. Наукові записки Бердянського педагогічного університету. 2017. Вип. XIV. С. 136–141.
- Шевчук, 2018 – Шевчук З. Раби роду: рецензія на роман «Посол мертвих» Аскольда Мельничука [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litakcent.com/2018/09/04/rabi-rodu-retsenziya-na-roman-posol-mertvih-askolda-melnichuka/>. Дата доступу: 12.04.2019.

REFERENCES

- Aheieva, 2014 – Aheieva V. *Pamiat, spohad ta identychnist: dosvid suchasnoi ukrainiskoi literatury [Memory, recollection and identity: experience of the modern Ukrainian literature]* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10853>. Accessed: 26.02.2020 [in Ukrainian].
- Barylko, 2013 – Barylko S. *Mifopoetyka romanu Askolda Melnychuka «Shcho skazano» [Mythopoetics of Askold Melnychuk's novel «What is told»]*. Bulletin of Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Philological studies. 2013, № 14 (2), pp. 10–16 [in Ukrainian].
- Vypasiak, 2020 – Vypasiak H. *Mezhi ta bezmezhhzia natsionalnoi identychnosti u romanakh A. Melnychuka [Boundaries and unboundedness of the national identity in A. Melnychuk's novels]*. Collection of scientific papers based on the materials of The Ukrainian scientific-practical conference with international participation «Totalitarianism as a system of desroying national memory», 11-12 June 2020. – Lviv : The Publishing House of Lviv National Medical Unioersity named after Danylo Halytskyi, 2020, pp. 61–64 [in Ukrainian].
- Vzdulska, 2006 – Vzdulska V. *Istoriia, metaistoriia ta symuliakry v romanakh Askolda Melnychuka [History, metahistory and simulacra in Askold Melnychuk's novels]*. Word and Time, 2006, №5, pp. 15–22 [in Ukrainian].
- Dumchak, 2013 – Dumchak I. *Intertekstualnist u romani Askolda Melnychuka «Scho skazano» [Intertextuality in Askold Mmelnychuk's novel «What is told»]* // Literari studies: a comparative aspect (dedicated to the memory of the Doctors of Sciences, Professors V. H. Matviishyn and M. V. Teplinskyi). Collection of articles. Issue 1. Ivano-Frankivsk : Symfoniia-forte, 2013, pp. 31–36 [in Ukrainian].
- Dumchal, 2006 – Dumchak I. *Ukrainska problematyka XX st. u tvorchii spadshchyni amerykanskoho pysmennyka Askolda Melnychuka : avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.01.05; Ternopilskiy natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. Volodymyra Hnatiuka [Ukrainian problems of the 20th century in the creative heritage of the American writer Askold Melnychuk : sum. dis...named after Volodymy Hnatiuk. Ternopil, 2006, 20 p. [in Ukrainian]*.
- Zabuzhko, 2009 – Zabuzhko O. *Shcho skazano, abo yak ukrainska literatura «vykhodyt v liudy» [What is told, or how Ukrainian literature «comes out to the world»]*. Chronicles of Fortinbras. Selected Essays. Kyiv: Fakt, 2009, pp. 253–266 [in Ukrainian].
- Kozlovets, 2009 – Kozlovets M. *Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsiï: monohrafiia [The phenomenon of national identity: challenges of globalization: monography]*. Zhytomyr : The Publishing House of ZhDU named after I. Franko, 2009, 558 p. [in Ukrainian].
- Kostovska, 2017 – Kostovska A. *Askold Melnychuk: «Meni podobaietsia styslyi, kontsentrovanyi styl» [Askold Melnychuk: «I like brief, concentrated style»]*

[Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://litakcent.com/2017/06/12/askold-melnichuk-meni-podobayetsya-stislii-skontsentrovaniy-stil/>. Accessed: 26.02.2020 [in Ukrainian].

- Lutsyshyna, 2017 – Lutsyshyna O. *Shcho napysano [What is written]*. Melnychuk A. What is told. Kyiv : VD «Komora», 2017, pp. 7–13 [in Ukrainian].
- Melnichuk, 2018 – Melnychuk A. *Posol mertvykh [Ambassador of the Dead]*. Lviv : The Old lion Publishing House, 2018, 304 p. [in Ukrainian].
- Melnichuk, 2017 – Melnychuk A. *Shcho skazano [What is told]*. Kyiv : PH «Komora», 2017, 208 s. [in Ukrainian].
- Petruk, 2017 – Petruk N. «Rozkazhy meni pro mene». *Dyskusiia Oksany Zabuzhko ta Askolda Melnychuka [«Tell me about me». Discussion of Oksana Zabuzhko and Askold Melnychuk]* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.radiosvoboda.org/a/28502455.html>. Accessed: 20.10.2020 [in Ukrainian].
- Tymoshchuk, 2017 – Tymoshchuk N. *Khudozhni osoblyvosti romanu «Posol mertvykh» Askolda Melnychuka [Artistic features of the novel «Ambassador of the dead» by Askold Melnychuk]*. Scientific papers of Berdiansk Pedagogical University, 2017, Issue XIV, pp. 136–141 [in Ukrainian].
- Shevchuk, 2018 – Shevchuk Z. *Raby rodu: retsenziia na roman «Posol mertvykh» Askolda Melnychuka [Slaves of the family: the review of the novel «Ambassador of the Dead» by Askold Melnychuk]* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://litakcent.com/2018/09/04/rabi-rodu-retsenziya-na-roman-posol-mertvih-askolda-melnichuka/>. – Accessed: 12.04.2019 [in Ukrainian].

Received: 27 March, 2021